

دولت‌های علوی

محرّم اوچان

مترجمان: حسن صادقیان و یدالله بهجتی

۱۳۹۹

سرشناسه: اوچان، محرم Uçan, Muharrem

عنوان و نام پدیدآور: دولت‌های علوی / محرم اوچان، امید آتلی، مترجمان: حسن صادقیان، یدالله بهجتی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۵۸۸ ص: مصور (بخش رنگی)، نمونه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۶-۸۲۸-۵

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Alevi devletleri, 2010

یادداشت: کتابنامه: ص. [۵۵۱]-۵۶۴.

موضوع: شیعیان -- تاریخ Shiites -- History

موضوع: علویان -- تاریخ Alids -- History

موضوع: علویان -- ترکیه -- تاریخ Alids -- Turkey -- History

موضوع: شیعیان -- ترکیه -- تاریخ Shiites -- Turkey -- History

موضوع: علویان -- ایران -- تاریخ Alids -- Iran -- History

موضوع: شیعیان -- ایران -- تاریخ Shiites -- Iran -- History

شناسه افزوده: آتلی، امید All, Ümit

شناسه افزوده: صادقیان، علی. ۱۳۶۴ - مترجم

شناسه افزوده: بهجتی، یدالله، ۱۳۶۵ - مترجم

شناسه افزوده: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی Elmi - Farhangi Publishing Co

رده‌بندی کنگره: BPT۳۹

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷.۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۹۷۲۸۵

دولت‌های علوی

نویسنده: محرم اوچان

مترجمان: حسن صادقیان و یدالله بهجتی

چاپ نخست: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

حروفچینی و آماده‌سازی: انتشارات علمی و فرهنگی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه

حق چاپ محفوظ است.

انتشارات
علمی و فرهنگی

اداره مرکزی و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، چهارراه حقانی (جهان کودک)، کوچه

کمان، پلاک ۲۵؛ کدپستی: ۱۵۱۸۷۳۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵؛ تلفن اداره مرکزی:

۸۸۸۸۰۱۵۱ - ۷۰ - ۸۸۷۷۴۵۷۲؛ فکس: ۸۸۷۷۴۵۷۲؛ تلفن مرکز پخش: ۸۸۸۸۰۱۵۲؛ فکس: ۸۸۸۸۰۱۵۱

آدرس اینترنتی: www.elmfarhangi.ir info@elmifarhangi.ir

وبسایت فروش آنلاین: www.elmfarhangi.com

فروشگاه مرکزی (پرنده آبی): خیابان نلسون ماندلا (افریقا)، بین بلوار گلشهر و ناهید، کوچه گلفام،

پلاک ۷۲؛ تلفن: ۳-۲۲۴۱۴۰

فروشگاه یکد: خیابان انقلاب، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶-۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶

فروشگاه دو: میدان هفت‌تیر، خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛

تلفن: ۷-۸۸۳۴۳۸۰۶

فهرست مطالب

مقدمه بر چاپ سوم متن اصلی.....	هفده
پیشگفتار.....	نوزده

بخش اول: دولت‌های امام علی (ع) و امام حسن (ع)

والیان امام علی (ع) و امام حسن (ع).....	۸
دولت‌های علوی.....	۹
انتقام کربلا.....	۱۱
دولت امیر مختار.....	۱۱
مختار ثقفی.....	۱۵
یا لثاراتِ الحسین.....	۱۶

بخش دوم: دولت‌های تأسیس شده به دست نوادگان امام حسن (ع)

ادریسیان.....	۱۹
جنگ فُخ.....	۲۱
امام موسی کاظم (ع) و حسین، شهید فُخ.....	۲۳
ادریس اکبر.....	۲۴
ادریس دوم.....	۲۷

- ۳۳ ..... علی دوم
- ۳۵ ..... یحییای چهارم
- دورهٔ زمامداری حسن بن محمد بن قاسم بن ادريس دوم و فروپاشی
- ۳۷ ..... ادريسيان
- ۴۱ ..... شهر فاس
- ۴۴ ..... دولت علویان طبرستان
- ۴۷ ..... رسی‌ها
- ۴۸ ..... دولت حمودیان
- ۴۹ ..... دولت علوی حمودیان

بخش سوم: دولت‌های تأسیس شده به دست نوادگان امام حسین (ع)

- ۵۳ ..... سادات قوامی

بخش چهارم: دولت‌های شیعهٔ دوازده‌امامی

- ۵۷ ..... دُلفیان
- ۵۷ ..... تأثیرات مذهب علوی بر دولت قراخانیان
- ۶۲ ..... حمدانیان
- ۶۴ ..... حمدانیان و علوی‌گری عربی
- ۶۶ ..... آل بویه (دولت زازای علوی)
- ۷۰ ..... شکل‌گیری دولت
- ۷۱ ..... تصرف بغداد
- ۷۱ ..... دوران قدرت‌گیری
- ۷۱ ..... سقوط و فروپاشی
- ۷۲ ..... سیاست‌های آل بویه
- ۷۳ ..... میراث آل بویه
- ۷۴ ..... رکن الدوله
- ۷۵ ..... فناخسرو (عضدالدوله)
- ۷۶ ..... روابط آل بویه با دولت‌های دیگر
- ۷۷ ..... روابط سلطان محمود غزنوی با دولت آل بویه

۷۸	آل بویه زازای علوی و سامانیان زازای سُنی
۷۸	جنگ‌های کرمان
۸۱	اشغال کرمان توسط سلجوقیان
۸۲	بازگشت قاوورد به کرمان و ضبط منطقه سردسیر
۸۳	ابن مسکویه
۸۸	صاحب بن عَبَّاد
۸۹	دولت‌های وابسته به آل بویه
۸۹	عَنَازیان کُرد
۸۹	کاکوییان
۹۱	دولت آریدیان
۹۳	دولت آریدیان علوی غَسَّانی
۹۳	امیرنشین سیسیل
۹۳	حسینیان در سیسیل
۹۴	مزیدیان
۹۴	منصور بن دُبَیس بن صدقه
۹۶	توضیحاتی دربارهٔ مزیدیان
۹۶	سناة‌الدوله علی اسدی اول
۹۶	نورالدوله دُبَیس اول بن علی
۹۶	بهاء‌الدوله منصور بن دُبَیس
۹۷	سیف‌الدوله صدقه بن منصور
۹۷	مجادلات میان سلطان محمد تپر و سیف‌الدوله صدقه
۹۹	تصرف تکریت توسط سیف‌الدوله صدقه
۹۹	جنگ میان سلطان محمد تپر و سیف‌الدوله صدقه
۱۰۶	نورالدوله دُبَیس دوم بن صدقه
۱۰۷	سیف‌الدوله صدقه دوم بن دُبَیس
۱۰۷	محمد بن دُبَیس (محمد حَلّی)
۱۰۷	علی دوم بن دُبَیس
۱۰۷	دولت تنوخیان لاذقیه

- ۱۰۹ ..... بنی عقیل
- ۱۱۴ ..... شجره‌نامه کوتاه قریش بن بدران
- ۱۱۶ ..... ساری سلتوق
- ۱۱۹ ..... هویت ساری سلتوق و نقش تاریخی او
- ۱۲۵ ..... امیرنشین منکوجکیان
- ۱۲۸ ..... علویان در دوره آل ارتق
- ۱۲۸ ..... دده غرقین و نظام‌الدین ابراهیم، فرمانروای آل ارتق
- ۱۲۸ ..... دیدار دده غرقین با سلطان
- ۱۲۹ ..... بابا الیاس و سلطان علاء‌الدین کیقباد
- ۱۳۲ ..... اتابکان لر کوچک
- ۱۳۲ ..... دولت بنی نصر (بنی احمر) (امیرنشین غرناطه)
- ۱۳۳ ..... بنی نصر (بنی احمر) در غرناطه
- ۱۳۷ ..... دولت علوی بنی نصر
- ۱۴۰ ..... دولت علوی مقریزیان
- ۱۴۰ ..... قرامانیان
- ۱۵۰ ..... ایلخانیان و علویان
- ۱۵۲ ..... برک‌بابا
- ۱۵۳ ..... عثمانی و علویان
- ۱۵۴ ..... نشان مالکیت اراضی سلطان قزل دلی اعطایی از سوی موسی چلبی
- ۱۵۶ ..... درباره دوره فترت
- ۱۵۹ ..... واقعه شیخ بدرالدین
- ۱۶۱ ..... شیخ بدرالدین کیست؟
- ۱۶۶ ..... آثار و اندیشه‌های شیخ بدرالدین
- ۱۶۹ ..... دده سلطان - بورکلوجه مصطفی
- ۱۷۰ ..... داستان شیخ بدرالدین
- ۱۷۲ ..... هدف شیخ بدرالدین و مریدانش چه بود؟
- ۱۷۴ ..... ارتباط سیستم بنی چری با بکتاشی‌گری
- ۱۷۶ ..... انحطاط بنی چری‌ها و ماهیت قتل عام علوی - بکتاشی

۱۷۹	فرمان سلطان محمود دوم برای قتل عام علوی - بکتاشی
۱۸۵	امیرنشین گلگت
۱۸۶	امیرنشین آیدین اوغلو
۱۸۶	شکل گیری و فروپاشی
۱۸۷	غازی اموریگ آیدین اوغلو
۱۸۸	ابدال موسی و غازی اموریگ آیدین اوغلو
۱۹۱	ذوالقدریان
۱۹۳	جنگ تورناداگی
۱۹۶	زین الدین قراجه بیگ
۱۹۷	خلیل بیگ
۱۹۸	سنولی بیگ
۲۰۰	صدقه بیگ
۲۰۰	سپاه
۲۰۱	قانون
۲۰۲	دولت سربداران
۲۰۳	فروپاشی سربداران
۲۰۳	در باره سربداران
۲۰۴	علویان در دوره رمضان اوغلوها
۲۰۴	تصرف کیلیکیه (چوکوروا) به دست علویان
۲۰۶	تاریخ تیمور
۲۰۹	نامه نگاری تیمور و سلطان بایزید ایلدرم
۲۰۹	جنگ آنقره (آنکارا)
۲۱۱	تیمور لنگ
۲۱۵	روابط تیمور با امیرنشین های آناتولی
۲۱۶	نمونه هایی از توزو کات (یادداشت های روزانه) تیمور
۲۲۰	پرس وجوی تیمور از عالمان دینی در حلب درباره حادئه امام علی - معاویه
۲۲۱	تیمور در حلب
۲۲۲	تخریب قبر یزید به دست تیمور

۲۲۳	برک‌بابا و تیمور
۲۲۳	آق‌قویونلوها
۲۲۵	ساختار اداری دولت
۲۲۶	قراقویونلوها
۲۲۸	ایل بهارلو
۲۲۸	خواجه بایرام
۲۲۸	جهان‌شاه
۲۳۰	قرامحمد
۲۳۰	قرايوسف
۲۳۱	قرااسکندر
۲۳۲	تشکیلات دولتی در قراقویونلوها و آق‌قویونلوها
۲۳۲	پادشاه و خانواده‌اش
۲۳۳	دربار
۲۳۳	دیوان
۲۳۴	اداره ولایات و اراضی
۲۳۴	تشکیلات نظامی
۲۳۶	بهمنیان
۲۳۷	عادل شاهیان
۲۴۲	نظام شاهیان
۲۴۳	دولت صفوی
۲۴۶	در دربار آق‌قویونلو
۲۴۷	شیخ حیدر، استاد سلاح
۲۴۹	شاه اسماعیل (شاه خطایی)
۲۵۰	جنگ ذوالقدر
۲۵۳	فتح شروان به دست شاه اسماعیل
۲۵۶	بنگ و باده
۲۵۶	سرباز قزلباش
۲۵۸	ده‌نامه

- ۲۵۹..... رباعیاتی از شاه اسماعیل خطایی
- ۲۶۳..... پاسخ به افتراهای وارد شده به شاه اسماعیل در ادوار مختلف
- ۲۶۴..... طب دوره صفوی
- ۲۶۵..... شاه اسماعیل و ازبکان
- ۲۶۶..... نخستین تماس شاه اسماعیل با عثمانی
- ۲۶۷..... مجازات قاتلان به دست شاه اسماعیل
- ۲۶۹..... شاه‌قلی بابا
- ۲۷۱..... سلطان سلیم یاوز
- ۲۷۱..... معلم سلطان سلیم یاوز
- ۲۷۴..... جنگ سلطان سلیم یاوز با خانواده‌اش
- ۲۷۶..... قتل عام قزلباشان به دست سلطان سلیم یاوز
- ۲۷۸..... جنگ چالدران
- ۲۸۳..... نتیجه
- ۲۸۳..... شاه اسماعیل خطایی، شاعر مردمی افسانه‌ای
- ۲۸۴..... چالدران از زبان شاه اسماعیل
- ۲۸۷..... بعد از تبریز
- ۲۸۷..... شاه اسماعیل و بابر شاه
- ۲۹۰..... جنگ‌های شاه اسماعیل با عثمانیان در دیار بکر
- ۲۹۲..... شاه طهماسب دیندار و عادل
- ۲۹۳..... سلطان سلیمان قانونی و شاه طهماسب
- ۲۹۴..... جنگ سلطان سلیمان قانونی با ایران
- ۲۹۷..... دشمنی سلطان سلیمان قانونی با علویان
- ۲۹۷..... بعد از شاه طهماسب
- ۲۹۸..... بارگاه حر
- ۲۹۹..... شاه محمد خدا بنده
- ۳۰۰..... شاه عباس یکم
- ۳۰۳..... مکتب شاه اسماعیل خطایی
- ۳۰۴..... قطب شاهیان

۳۰۴	.....	خانندان قطب‌شاه
۳۰۹	.....	آل اسحاق
۳۱۰	.....	چکان
۳۱۰	.....	خانات قوبا
۳۱۱	.....	نواب بنگال
۳۱۲	.....	نواب - وزیرای اود
۳۱۲	.....	دولت افشاریان
۳۱۳	.....	افشاریان در دوره صفوی
۳۱۶	.....	گندوزلو
۳۱۶	.....	آرشلو
۳۱۶	.....	اصانلو
۳۱۶	.....	ابرلو
۳۱۷	.....	آپلو
۳۱۷	.....	ایمانلوی افشار
۳۱۸	.....	نادرشاه افشار
۳۲۱	.....	خانات شکی
۳۲۱	.....	خانات قره‌باغ
۳۲۳	.....	دوره پناه‌علی خان
۳۲۵	.....	دوره ابراهیم خلیل خان
۳۲۷	.....	فروپاشی خانات قره‌باغ
۳۲۸	.....	جمعیت
۳۲۸	.....	تقسیمات اداری
۳۲۹	.....	اقتصاد
۳۳۰	.....	فرهنگ
۳۳۱	.....	خانات باکو
۳۳۲	.....	خانات گنجه
۳۳۳	.....	سلسله زندیه
۳۳۶	.....	دولت میسور

- دولت قاجار..... ۳۳۶
- قاجاریان (ترکان)..... ۳۳۶
- قاجاریان در دوره صفوی..... ۳۳۸
- آغجاقویونلو..... ۳۴۰
- آغجالو..... ۳۴۱
- یبوا..... ۳۴۱
- بیرمی دؤرد..... ۳۴۱
- کنفدراسیون قاجار..... ۳۴۲
- دوره شکل گیری..... ۳۴۲
- جنگ با روسیه..... ۳۴۳
- ایران، نیمه مستعمره انگلستان..... ۳۴۵
- شاهان سلسله قاجار..... ۳۴۶
- آقا محمدخان، بنیان گذار دودمان قاجار..... ۳۴۶
- فتحعلی شاه قاجار..... ۳۴۸
- محمد شاه قاجار..... ۳۵۰
- ناصرالدین شاه..... ۳۵۲
- مظفرالدین شاه..... ۳۵۵
- محمدعلی شاه..... ۳۵۶
- احمدشاه قاجار..... ۳۵۶
- طبع شاعری پادشاهان قاجار..... ۳۵۷
- نواب بناگاناپلی..... ۳۵۷
- سلسله نگر..... ۳۵۸
- نواب خامبات..... ۳۵۸
- دولت علوی..... ۳۵۹
- دانستنی هایی درباره دولت علوی..... ۳۶۰
- دوره سلطه فرانسه..... ۳۶۱
- سوریه..... ۳۶۱
- حکومت حافظ اسد..... ۳۶۲

- ۳۶۴.....حکومت بشار اسد
- ۳۶۵.....مناقشه سوریه با عربستان سعودی؛ مسیر منجر به تحركات سَلَفی
- ۳۶۷.....آغاز شورش در سوریه
- ۳۶۸.....ارتش آزاد سوریه
- ۳۶۹.....هویت شورشیان مسلح تیپ یزید بن معاویه
- ۳۷۳.....جمهوری اسلامی ایران

بخش پنجم: دولت‌های اسماعیلی مذهب

- ۳۷۹.....دولت فاطمیان
- ۳۸۰.....سپاه
- ۳۸۳.....تضعیف و فروپاشی
- ۳۸۵.....نحوه حکومت
- ۳۸۵.....اقتصاد
- ۳۸۶.....علم و فرهنگ
- ۳۸۸.....هنر
- ۳۸۹.....فاطمیان و پزشکی
- ۳۸۹.....ناصر خسرو
- ۳۹۱.....مصر و قاهره در سفرنامه ناصر خسرو
- ۳۹۴.....مبارزه با قَرَمَطیان
- ۳۹۶.....جنگ با قَرَمَطیان
- ۳۹۷.....ترکان در دولت فاطمی
- ۳۹۷.....ترکان در دوره معز لدین الله
- ۳۹۸.....ترکان در دوره عزیز بالله
- ۳۹۸.....ترکان در دوره ظاهر
- ۳۹۹.....ترکان در دوره المستنصر بالله
- ۳۹۹.....فتح بغداد به دست ارسلان بساسیری
- ۴۴۰.....جنگ ترکان با سیاهان و تخریب مصر
- ۴۴۳.....روابط سلجوقیان و فاطمیان در دوره آلپ ارسلان

- ۴۴۵ ..... برخورد اتمیز با فاطمیان
- ۴۵۲ ..... قَرَمَطِیَان
- ۴۵۲ ..... قَرَمَطِیَان در عربستان
- ۴۶۷ ..... رسائل اخوان الصفا
- ۴۶۹ ..... نمونه‌ای کوتاه از رساله درباره موسیقی
- ۴۷۰ ..... بنی مرداس
- ۴۷۱ ..... خاندان سومره
- ۴۷۲ ..... صَلَیحِیَان
- ۴۷۳ ..... بنی زُرَیْع
- ۴۷۴ ..... آل دیلماج (طغانیان)
- ۴۷۶ ..... دولت الموت
- ۴۷۸ ..... هدف: رجال سیاسی!
- ۴۷۹ ..... تهدید حسن صَبَاح از سوی مَلِک‌شاه سلجوقی
- ۴۸۰ ..... خلفای عباسی مسلمان نیستند
- ۴۸۰ ..... سلجوقیان کرمان
- ۴۸۰ ..... قلعه گردکوه
- ۴۸۱ ..... شخصیت حسن صَبَاح
- ۴۸۳ ..... سلطان محمد تپر و جنگ با فداییان
- ۴۸۴ ..... سلطان سنجر
- ۴۸۴ ..... از خلیفه عباسی به سلطان سنجر
- ۴۸۵ ..... صلاح‌الدین ایوبی و مرگ حسن صَبَاح
- ۴۸۵ ..... بهره‌گیری صلاح‌الدین از تجارب فداییان
- ۴۸۶ ..... جلال‌الدین حسن سوم
- ۴۸۹ ..... مغولان و فداییان
- ۴۸۹ ..... خواجه نصیرالدین طوسی
- ۴۹۴ ..... حمدانیان
- ۴۹۴ ..... اسماعیلیان در قرن دوازدهم
- ۴۹۶ ..... خاندان هُنزا

۴۹۷	گناه‌شمار دولت‌های علوی
۵۲۹	اسناد
۵۳۰	سکه‌ها
۵۳۳	پرچم‌ها و نقشه‌ها
۵۳۷	نظامیان
۵۴۵	تصاویر
۵۵۱	منابع

مقدمه بر چاپ سوم متن اصلی

چاپ اول کتاب دولت‌های علوی در سال ۲۰۱۰ و چاپ دوم آن با کمی اضافات در سال ۲۰۱۲ به چاپ رسید. از چاپ نخست تا زمان چاپ سوم، چهار سال گذشت. ظرف این چهار سال، در پاسخ به انتقادهای مثبت و سازنده، چاپ دوم کتاب مورد بازنگری قرار گرفت. چاپ حاضر نسبت به دو چاپ اول از ساختار متفاوتی برخوردار است. در چاپ سوم، شکل و فرم کتاب نسبت به چاپ‌های اول و دوم تغییر یافت؛ به این صورت که در دو چاپ اول، ترتیب دولت‌ها تنها از منظر تاریخی تنظیم شده بود اما در این چاپ، دولت‌ها طبق برخی خصوصیات ویژه و عقایدشان به شکل ذیل تقسیم‌بندی گردید: بخش اول: دولت امام علی (ع) و امام حسن (ع)؛ بخش دوم: دولت‌های نوادگان امام حسن (ع)؛ بخش سوم: دولت‌های نوادگان امام حسین (ع)؛ بخش چهارم: دولت‌های دوازده امامی؛ بخش پنجم: دولت‌های اسماعیلی.

در این کتاب، یک گاه‌شماری مفصل [در خصوص دولت‌های علوی] تقدیم شده است. به علاوه، همراه با اسناد تاریخی مختلف، در بخش پایانی کتاب، تصاویری رنگی در خصوص دولت‌های علوی درج شده است. در این کتاب، ۶۰ دولت معرفی شده است. معیار انتخاب ما طرفداری

و دلبستگی این دول به اهل بیت (ع) بوده است. برخی از دولت‌ها قابل نقد هستند و ما برخی از انتقادات را ذکر کرده‌ایم. دلایل ما برای انتخاب نام «دولت‌های علوی» به این اثر بدین قرار است: نخست اینکه این دولت‌ها از سوی سیدها تأسیس شده‌اند؛ زیرا تمامی محافل، نسل امام حسن (ع) و امام حسین (ع) را علوی می‌نامند. بر اساس اسناد و منابع تاریخی مرتبط با هویت علویان آناتولی، علویان در آناتولی دولت تشکیل داده و نیز برخی از دولت‌ها در این قلمرو به تأثیر از علویان بنیان نهاده شده‌اند. برخی از دولت‌های علوی نیز از سوی اجداد علویان امروزی آناتولی در صحنه تاریخ ظاهر شدند. علویان عرب خارج از آناتولی نیز دولت‌های خود را «علوی» معرفی کرده‌اند. به علاوه در این اثر، تمامی دولت‌های هواخواه اهل بیت (ع) که پیرو دوازده امام یا مذهب اسماعیلیه بودند گرد هم آورده شده است. دلایل دیگری هم می‌توان به موارد فوق افزود، اما به نظر می‌رسد همین اندازه جهت پاسخگویی به انتقادات کافی باشد.

دلیل اصلی انتخاب دولت‌های ذکر شده در این اثر، ابراز عشق و محبت آن‌ها به ائمه معصوم (ع) و تصدیق این امر از سوی مورخان است. در این اثر، به صورت ویژه به دولت‌های سیدی و دوازده امامی پرداخته شده است. با وجود تلاش‌های منافقین، و برای اینکه واقعه کربلا دوباره تکرار نشود، خواستار وحدت و همدلی تمامی پیروان اهل بیت (ع) هستیم. انشاء الله این کتاب وسیله‌ای برای تحقق این خواسته باشد. ما طرفدار وحدت علویان، بکتاشیان، جعفریان و غیره زیر پرچم اهل بیت (ع) هستیم نه خواهان تفرقه آن‌ها. به گفته حاج بکتاش ولی: «یکی باشیم، بزرگ باشیم، زنده باشیم...».

این اثر به درگاه اعظم صاحب ذوالفقار، شاه مردان، امیر المؤمنین امام علی (ع) تقدیم می‌شود. اگر آن حضرت قبول بفرمایند به مدح و ستایش دیگری احتیاج نیست... یا علی (ع)....

محرم اوچان

۲۰۱۴/۱۰/۲۱

آوجیلار/استانبول

آل اسماعیل هستم و آمده‌ام که عالم را تماشا کنم.
ذوالفقار در غلاف نمی‌ماند و هر روز صد هزار نفر را به
کام مرگ می‌فرستم.

شاه اسماعیل خطایی

پیشگفتار

هنگام انتخاب نام «دولت‌های علوی» برای کتاب، به بعضی از مسائل توجه کردم. اگر فقط پیروان اهل بیت (ع) ساکن آناتولی را علوی بنامیم، به خطا رفته‌ایم؛ از این رو ابتدا به بررسی دولت‌های علوی عرب پرداختم که به صراحت خود را علوی می‌نامند، سپس تمام دولت‌هایی را که عموماً طرفدار اهل بیت و به طور اخص معتقد به شیعه دوازده امامی هستند به دایره بررسی خود افزودم.

قصد نداشتم فقط دولت‌های پیرو شیعه دوازده امامی را علوی بنامم؛ زیرا دولت‌های علوی دیگری وجود داشتند که شیعه دوازده امامی نبودند، اما به اهل بیت احترام می‌گذاشتند. به ویژه اینکه فاطمیان دولتی بسیار بزرگ و قدرتمند بنیان نهاده بودند و صرف نظر از سیاست‌هایشان، آشکارا به طرفداری از اهل بیت برخاسته و نام خود را از حضرت فاطمه (ع)

بر گرفته بودند. اما آن‌ها به جای امام موسی کاظم (ع)، به امامت اسماعیل، پسر بزرگ امام جعفر صادق (ع)، و نوادگان اسماعیل اعتقاد داشتند. کتاب به طور اعم به دولت‌های طرفدار اهل بیت و به طور اخص به دولت‌های معتقد به شیعهٔ دوازده‌امامی اختصاص یافته است. دولت‌های پیرو زیدیه — طرفدار زید، فرزند امام سجاد (ع) — به دو دلیل بررسی نشدند: یکم اینکه این گروه پیرو اهل بیت به چهار خلیفه معتقد بودند و طبق فقه سُنی حنفی عمل می‌کردند؛ به عبارت دیگر در اصل آسیمیله شده بودند. دوم اینکه زید علیه امویان به پا خاست، اما خود را امام نخواند. او جملهٔ مشهوری داشت بدین مضمون که «امام ما در حرام و حلال، فرزند برادرم جعفر است». در واقع او از امام جعفر صادق (ع) پیروی می‌کرد. طرفداران او خیانت کردند و اعلام داشتند که زید ادعای امامت دارد. از این رو علوی قلمداد کردن این عقیده (زیدیه) با تفکر دوازده‌امامی و اهل بیت تناقض دارد.

بسیاری از محققان، بر خلاف مندرجات کتب تاریخی، مدعی‌اند که تیمور امپراتوری علوی مذهب است. در آغاز کتاب خود به نقل از کتاب علوی - بکتاشی (ارکان، اوراد و ادبیات) نوشتهٔ حیدر کایا نیز چنین نوشته بودیم. بعد از مدتی بحث و بررسی، دریافتم که بسیاری از پژوهشگران علوی واقعاً تیمور را علوی مذهب می‌دانند. برخی از محققان علمی و تاریخی هم بر این باورند که سُنی قلمداد کردن تیمور خطاست. در نتیجه، این موضوع را واجد ارزش برای پژوهش دیدم و در یادداشت‌های روزانهٔ تیمور و بعضی از آثار مربوط به علویان مطالب زیادی دربارهٔ محبت تیمور به اهل بیت و طرفداران اهل بیت یافتم.

تیمور در ابتدا امپراتوری واقعاً سُنی مذهب بود، اما وقتی شیخ بدرالدین در حضور تیمور، در بحث با عالمان سُنی پیروز شد، تغییرات گسترده‌ای در روحیات و اعتقادات تیمور به وجود آمد. او به کسانی که خود را سید و طرفدار اهل بیت می‌خواندند قطعاً آسیبی نمی‌رساند، در

حالی که به درجه‌ای از قدرت رسیده بود که می‌توانست همه جا را ویران کند. تیمور آثار متعلق به معاویه و یزید را نابود کرد، گنبد مسجد اموی را تخریب نمود و بسیاری از طرفداران یزید و معاویه را به قتل رساند. با این حال به صراحت نمی‌توانم او را علوی بنامم. من یک ارزیابی کوتاه تاریخی از اجزایات، گفته‌ها و تفکرات تیمور به دست دادم و خواستم خود خوانندگان به قضاوت درباره‌ی علوی بودن یا نبودن وی بپردازند.

تیمور بعد از شکست سلطان بایزید ایلدرم و عثمانی، از میر را به امیرنشین علوی آیدین اوغلو بازگرداند و اجازه داد موسی چلبی نزدیک به علویان به جای سلطان بایزید روی کار بیاید. اولین کار موسی چلبی هم برگزیدن شیخ بدرالدین به قاضی‌عسکری (فرماندهی کل) بود. شیخ بدرالدین به امور حقوقی هم رسیدگی می‌کرد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که ساختار عثمانی در حال نزدیک شدن به طریقت علوی بود.

اینجا می‌خواهم مسئله مهمی را مطرح کنم. آیا دلیل اصلی ترس سلطان سلیم یاووز از دولت شاه اسماعیل و هجوم بی‌درنگ به آن و نابودی تمام قوای طرفدار شاه اسماعیل در آناتولی و دیگر مناطق این سؤال نبود: «اگر این شخص (شاه اسماعیل)، که به مانند تیمور است، فراتر از تیمور عمل کند و دولت ما را منقرض سازد، چه می‌توانیم بکنیم؟» شاید سلطان سلیم یاووز از فروپاشی سلطنت خود نگران بود. به هر حال آثار باقی مانده از تیمور و شاه اسماعیل همیشه تداوم خواهد داشت. به گمانم احتمال از بین رفتن این آثار صفر است.

طی سال‌های اخیر، برخی نویسندگان مقالات و کتبی افتراگونه درباره‌ی شاه اسماعیل خطایی، فرمانروای صفوی و از پیران علوی، منتشر کرده‌اند. این مسئله را هم مطمح نظر قرار دادیم و با تحقیق گسترده درباره‌ی شاه اسماعیل و دولت صفوی، خواستیم نشان دهیم که نویسندگانی که قصد جسارت به شاه اسماعیل را دارند، به جای نوشتن تاریخ، در واقع اعتقادات و دیدگاه‌های شخصی خود را بر زبان می‌آورند.

یکی دیگر از اهدافمان نشان دادن طبع شاعری برخی از سلاطین بود. به ویژه و جهت شاعری شاه اسماعیل، که با تخلص «خطایی» شعر می‌سرود و یکی از بزرگ‌ترین شاعران عصر خود بود، با ذکر چند نمونه نشان داده شده است. همچنین با نگارش چند نوشته کوتاه در پاسخ به نویسندگان غرض‌ورز نشان داده‌ایم که آن‌ها برای تهمت زدن به شاه اسماعیل خطایی چگونه ادبیات و تاریخ را قربانی اغراض خود ساخته‌اند. خوانندگان، بعد از خواندن این نوشته‌ها، دلیل حمله بی‌امان این نویسندگان به شاه اسماعیل خطایی را در خواهند یافت.

با این حال و در اصل، حملات به شاه اسماعیل به عنوان یکی از بزرگ‌ترین شاعران عصر خود نباید مایه تعجب ما شود؛ زیرا برخی از نویسندگان حامی عثمانی (در واقع مورخان درباری) برای منزّه کردن سلطان سلیم یاوز، که به خونخواری و ظلم شهرت داشت، تنها راه چاره را در اتهام زدن به شاه اسماعیل می‌بینند. منزّه کردن سلطان سلیم به شیوه دیگر ممکن نیست. اما تاریخ بی‌طرف سلطان سلیم را با ظلم‌ها و قتل‌عام‌هایش قضاوت خواهد کرد و گناهکار بودنش آشکار خواهد گردید.

عاشقان عثمانی نوشته‌های مرا دروغ اعلام خواهند کرد، اما وقتی حقیقت جلوه گر شود، بدون شک اعتراض و تکذیب هیچ کس محل اعتبار نخواهد داشت. مسئولیت مورخان در برابر خوانندگان، محققان، طالبان حقیقت و تاریخ‌سازان این است که به آن‌هایی که تاریخ را ساخته‌اند احترام گذارند و حقیقت را نشان دهند. برخی از طرفداران دربار و پادشاهان قلم خود را به پول فروخته‌اند. تهیه فهرستی از این قبیل افراد، به علت کثرتشان، امکان‌پذیر نیست.

با این حال تناقضات موجود در آثار این گونه اشخاص وابسته به دربار نشان می‌دهد که خواه ناخواه و گاهی چند کلمه حقیقت هم نوشته‌اند. آن‌ها یا معنای نوشته‌های خود درباره حقایق را نمی‌دانسته‌اند یا

اینکه با بی‌دقتی نگاشته‌اند. مورخان عثمانی نیز همین‌گونه بوده‌اند؛ زیرا فقط با نگاه به کتب مورخان عثمانی درباره‌ی حاج بکتاش ولی مشاهده می‌کنیم که حاج بکتاش در یک کتاب تحقیر شده، در حالی که در کتابی دیگر مورد مدح قرار گرفته است. در بررسی‌هایمان درباره‌ی شیخ بدرالدین هم دیدیم که یکی از شیخ‌الاسلام‌های عثمانی کتاب واردات شیخ بدرالدین را مقدس می‌داند، اما شیخ‌الاسلام دیگری که پسر یا نواده‌ی اوست، پنجاه سال بعد با صدور فتوایی، شیخ بدرالدین را انسانی کافر اعلام کرده و خواستار نابودی کتاب واردات گردیده است.

عثمانی، با این مورخان و نویسندگان تحریف‌کننده‌ی تاریخ، نسلی پرورش داد که عاشق عثمانی و دشمن رقبای آن بودند. طبیعی است که پذیرش این مسئله برای انسان‌های خطاکار و متعصب چندان دشوار نبود. از خوانندگان تقاضا داریم فقط اسناد و حقایق را معتبر بشمارند. برداشت‌های نامعقول، تا زمانی که اثبات نشوند، اعتباری نخواهند داشت. خواننده‌ای که مطلبی را با هدف انتقادی بخواند قطعاً اشتباهی در متن می‌یابد؛ حتی اشتباهات چاپی را هم می‌بیند. با این حال هر انتقادی که نه با هدف انتقاد مستقیم بلکه برای آموختن صورت بگیرد از سوی ما مهم تلقی می‌گردد. وجود خوانندگانی با انتقادات معقول و منطقی برای بهتر کردن کتاب ضرورت دارد.

کتاب از تاریخ ۷۸۹ م شروع می‌شود. در این تاریخ، ادریس، از نوادگان امام حسن (ع)، دولت تشکیل داد و در مراکش امروزی به عنوان دومین دولت رقیب مسلمان برای عباسیان ظاهر شد. وقتی ادریس در مراکش دولت برپا داشت، امام موسی کاظم (ع) در قید حیات بود. از این رو فرمانروایان دولت ادریسیان، به جای عنوان خلیفه، با لقب «امیر» شناخته می‌شدند.

علویان در شکل‌گیری بسیاری از دولت‌های سنی مذهب هم نقش داشتند. این یک حقیقت است. برای مثال نقش علویان در تشکیل دولت

رمضان اوغلوها در کتاب مطرح شده است. به علاوه، اکثریت مطلق طریقت اخوت، که هنگام بنیان گرفتن دولت عثمانی و قدرتمند شدن دولت سلجوقی نقشی اساسی را عهده‌دار شدند، از علویان بودند. حتی برخی از سنن طریقت اخوت امروزه نیز از سوی علویان اجرا می‌شود. در منابع علوی به دوستی آخی ائورن، بنیان‌گذار طریقت اخوت، با حاج بکتاش ولی اشاره می‌شود. همچنین برخی دیگر از منابع می‌نویسند که آخی ائورن همان ملانصرالدین است. بعضی از باورهای طریقت اخوت بر بکتاشی‌گری تأثیر گذاشته است. اگر به ولایت‌نامه حاج بکتاش ولی نظر بیفکنید، منظورمان را بهتر خواهید فهمید. ذکر این نکته جالب توجه خالی از اهمیت نیست که لطیفه‌های بکتاشیان به سخنان طنزآمیز ملانصرالدین (آخی ائورن ولی: خواجه نصرالدین خویی) بسیار شباهت دارد. در اینجا می‌توانیم این پرسش را مطرح کنیم: آیا فردی که بکتاشیان در طنزهای خود از او الگو گرفته‌اند همان ملانصرالدین است؟ به احتمال فراوان، پاسخ این سؤال بلی است.

روابط حاج بکتاش ولی و پیروان او با دولت‌های سُنی یا علوی به طور غیرمستقیم در کتاب توصیف شده است. نکته قابل توجه موضوع ابدال موسی و غازی اموریگ آیدین اوغلو است. اگر دقت کنیم، اخلاف حاج بکتاش ولی بر دولت‌های سُنی یا علوی بسیار تأثیر گذاشته‌اند. این حقیقت با بررسی آموزه‌های حاج بکتاش ولی درباره همدلی و محبت و نیز جسارت و هوش و جنگاوری خلفا (جانشینان) وی آشکار می‌گردد.

فکر می‌کنم که آشکار ساختن حقایق ناشناخته یا کمتر شناخته شده درباره تاریخ علویان مورد توجه برادران علوی‌ام واقع خواهد شد. به امید پسندیده شدن کتاب... یا علی.